

Formování zeleně v interiéru městského prostředí

Ing. Denisa Hrubanová
Školitel: Doc. Ing. arch. Miloslav Konvička, CSc.
Ústav teorie FA VUT Brno

1. Současný stav řešené problematiky

Městský interiér je chápán jako volný, nezastavěný, obvykle veřejný prostor – ulice, náměstí, nábřeží, pasáže. Tento veřejný prostor je dále vymezen architekturou, terénními úpravami a v neposlední řadě zelení. Obvykle je situován zejména v centrech – historických jádrech, sektorových a čtvrtěových centrech. Tento prostor pak slouží jako místo, kde se odehrávají různá setkávání a společenské události. Veřejné prostory tak ožívají díky lidem, kteří dávají těmto prostorům opodstatnění a smysl. Z tohoto pohledu zůstává ovšem otázkou, jakou úlohu zaujímají veřejné prostory v současné době, která je charakterizovaná

velkou mírou individualismu. Chceme-li vrátit městskému interiéru jeho společenskou funkci, jako místa střetávání a příjemných mezilidských vztahů, musíme na jeho utváření nahlížet z pohledu současných tendencí rozvoje lidské společnosti. Zároveň je také třeba si uvědomit, že je to právě zeleň, která dává městu příležitost, aby byly veřejné prostory vnímány jako plnohodnotná součást městského života. Aby tyto prostory nebyly jen místy, kterými jejich obyvatelé pouze procházejí a nemají důvod se v nich zdržovat, déle než je nezbytně nutné.

2. Vznik veřejné zeleně

Veřejné prostory urbánního prostředí jsou výsledkem dlouhodobého procesu růstu a proměn města. Je třeba si uvědomit, že veřejná zeleň se začala plně uplatňovat v 19. století, kdy dochází k výrazné urbanizaci. V 19. století se formuje pojem veřejnost, která s sebou také přináší **požadavek všem přístupné, veřejné zeleně**. Člověk - měšťan začíná vnímat celé své město. Vychází do ulic, do stínu jejich stromořadí, na promenády, kolonády a do parků. Tento člověk se spolupodílí na jeho společenském, politickém a kulturním životě. Navštěvuje letní divadla, výletní restaurace, zahradní slavnosti, nejrůznější klubové, sportovní a jiné zájmové podniky, zábavní parky a lidové slavnosti. Tomu odpovídá i příslušná vybavenost městské zeleně. Pro 19. století je tedy typická výrazná účast obyvatelstva, které se svou dobrovolnou prací podílí na tvorbě městské zeleně. Vzniká množství okrašlovacích, turistických, horských a osvětových spolků. V 19. století se tedy zeleň již záměrně a uvědoměle zapojuje do městského organismu. Postupně se novým tvořivým prvkem plánovaného rozvoje města stává **veřejný městský park**. Velký potenciál pro vznik nových zelených ploch skýtá hradební pás. Podél hradeb bývá z vojenských důvodů ponechán nezastavitelný pás (glacis), který odděluje historické město od předměstí.

Na hradbách a podél hradeb jsou zakládány již od konce 18. století promenádní aleje, které často tvoří předstupeň budoucích parků. Procházka městem patří v 19. století k veřejnému životu a vyžaduje tudíž zvláštní reprezentativní typ cesty, která by tuto procházku pozvedla nad obyčejné procházení ulicemi.

Prostějov - Náměstí Spojenců vytvořené ve 30. letech 20. století podle Kumpoštova regulačního plánu města z roku 1923 (letecký snímek – www.mapy.cz)

3. Úloha veřejné zeleně

V souvislosti s utvářením současné podoby městské zeleně je nutné zdůraznit její důležitost. Městské prostředí, které zahrnuje dostatek zeleně, naplňuje dané prostředí nejen po stránce vzhledové, ale má široké vazby na celou řadu aktivit a disciplín. V současné době hraje úloha zeleně v městském prostředí významnou roli z pohledu jejího vztahu k **funkčnímu, provoznímu a prostorovému (kompozičnímu)** utváření. V urbánním prostředí zaujímá zeleň mnoho funkcí – **bioklimatickou, hygienickou, estetickou, prostorotvornou, psychologickou**.

Účinek zeleně je proto nepopíratelný. Spočívá v zachytávání prachu, tlumení hluku, poskytnutí stínu. Zeleň také upravuje vzdušnou vlhkost prostředí. Esteticky pak působí zeleň jak v celku, tak v detailu. Je třeba si uvědomit, že zeleň není jen pouhou zelenou hmotou, která tu a tam vyplní prázdné místo, či nevyužitý kout. **Strom**, jako dílčí reprezentativní jednotka zeleně, je ve své podstatě také architektonický prvek, který působí jako kterýkoli jiný architektonický či výtvarný element. Je to prvek živý, proměnlivý jak v krátkodobém časovém horizontu, tak i dlouhodobě. Žádný jiný architektem ztvárňovaný materiál nemění svůj tvar, velikost, barvu, a to víceméně zcela samovolně svojí podstatou života. Mění se během jednoho roku ale souběžně i v celém svém růstovém období života. Zaujímá také hrou různých textur a struktur, a také svým habitem. Plnění úlohy zelených ploch závisí kromě celkové biologické kvality a prostorové koncepce také na jejich vztahu k základním městským prvkům. Také různorodost podmínek prostředí a požadavků na funkci zelených ploch vyvolává rozmanitost v nárocích, zvláště na jejich biologickou strukturu, územní a prostorovou koncepci. Základním předpokladem vysoké a dlouhodobé funkčnosti zeleně je **výběr vhodného druhu** a kultivaru do určitých podmínek prostředí daných zvláště svou polohou a nadmořskou výškou. Je třeba brát v úvahu nelehké stresové podmínky, které město pro zeleň skýtá. Druhy by měly být odolné vůči nadměrnému oslunění, či naopak zastínění, suchu, měly by být mrazuvzdorné a také odolné vůči zasolení. Těmto těžkým podmínkám bohužel často spíše vyhovují cizí druhy než domácí, původní. V tomto smyslu je ovšem nutné se vyvarovat užití cizích expanzivních druhů, které mají svým reprodukčním

potenciálem tendenci vytlačovat druhy původní a domácí. Značnou výhodou užití dřevin v kompozici je jejich různorodost, vyznačující se také různými vlastnostmi a kvalitami, jako jsou rychlost růstu, dlouhověkost a podobně. Při uplatnění hmotové skladby dřevin v kompozici je tak možné docílit rychlého nástupu funkčnosti daného vegetačního prvku uplatněním dřevin výplňových, které se vyznačují rychlým růstem vyššími nároky na světlo, avšak jsou poměrně krátkověké. Výplňové dřeviny je pak možné podsadit již dřevinami kosterními, které obvykle snesou v mládí zastínění dřevin výplňových, jsou pomaleji rostoucí ale zato dlouhověké. Kombinací těchto druhů je pak možné docílit rychlého nástupu požadované hmoty zeleně s poměrně dlouhodobou účinností.

Uplatnění **kompozičních principů** zeleně při utváření prostorů městského interiéru hraje také velmi důležitou roli. Zeleň jako skladebný prvek urbánního prostředí se podílí na místní danosti prostředí a jedinečném vzhledu jednotlivých měst. Zeleň tedy respektuje geografické podmínky, přírodní útvary, vodní toky apod. Zeleň také patří neodmyslitelně k architektuře. Dotváří městské prostory a vytváří vhodný přechodový článek mezi starou a novou zástavbou. Působí jako neutrální pozadí budov, uměleckých děl, fontán ale také naopak v dominantním postavení, jako barevné solitéry, anebo jako běžný doprovod architektury a technických děl. Význam je také při působení zeleně jako clony negativních pohledů anebo soustředění pozornosti žádoucím směrem. Ve spojení s vodou pak působí osvěžujícím dojmem. Vzrostlá zeleň tak působí jako jeden z funkčně kompozičních prvků. Podporuje prostorovou orientaci a dává architektuře měřítko.

Prostorové působení zeleně může být různé. **Bod** jako solitérní význam zeleně vytváří akcent – dominantu v daném prostoru. Solitérní zeleň se v městském prostředí uplatňuje kompozičními principy měřítka, kontrastu a nuance, symetrie a asymetrie. Dominantní solitéry se využívají jako akcenty pohledů – point de vue, průhledů - mohou být součástí pohledových os. **Linie** jako městotvorný liniový prvek zeleně uplatňuje kompoziční principy metrické řady a rytmu, gradace apod. Linie vytváří aleje, živé ploty a další „zelené stuhy“, které se vinou například podél nábrežích, pěších zón apod. Tento typ zeleně je také vhodným spojovacím článkem mezi ostatními parkovými plochami, náměstími a také okolní krajinou. Z provozního významu tvoří tyto linie doprovodný prvek pro pěší procházky a také okružní a výpadevé komunikace. **Plocha** zeleně pak působí svým celkovým dojmem jako hmotný prvek v daném prostoru a má zejména rekreační význam.

Městská zeleň se dále uplatňuje také svým barevným působením. Z hlediska kompozice je zvláště důležité využití barevného kontrastu ať už u dřevin, ale zvláště pak u květinových výsadeb s využitím „jarního efektu“ efemér, dále využitím letniček, dvouletek a také trvalkových výsadeb. Městská zeleň, ať ve formě bodové, liniové či plošné, zdůrazňuje funkčně provozní specifika daných prostorů, podporuje prostorovou orientaci a současně také působí kladně na atraktivitu těchto míst. Tímto působí kladně na celkovou humanizaci a estetizaci prostředí.

4. Význam veřejné zeleně z pohledu současného vývoje urbánního prostředí

Zeleň hraje také důležitou roli z pohledu měnícího se sídelního rozvoje měst. V současné době pokračuje souběžně s procesem urbanizace i suburbanizace a reurbanizace. V rámci těchto procesů růstu měst se mění i podmínky stávající městské zeleně, kdy často dochází k jejímu úbytku v důsledku upřednostnění

výstavby. Je proto velmi důležité vymezit a stanovit jistá pravidla, dle kterých se bude zeleň v městském interiéru formovat a utvářet. Jistou možností vytvoření nových ploch zeleně a přispění tak k ozdravení města z pohledu trvale udržitelného rozvoje je využití opuštěných prostranství **brownfields**.

Mnohé příklady veřejné zeleně, vybudované v místech, která již pozbyla svou původní funkci, jsou známy ze zahraničí. Vznikají tak nové veřejné „zelené“ prostory v místech tzv. brownfields. V zahraničí se tyto nevyužité prostory formují ve veřejné parky již od dob historických. Jako příklad lze uvést řadu realizací od historických až po ty současné například ve městě Paříž, Berlín, Marktrechwitz a rozsáhlé řešení otázky brownfields v oblasti Porúří.

Historickým příkladem vybudování veřejné zeleně v místě, které již pozbylo svou původní funkci v Paříži je **Parc Buttes Chaumont**, který byl vybudován již v 2. polovině 19. století, v bývalém vápencovém lomu. Dalším pařížským příkladem je **Parc La Villette**, který vznikl na konci 20. století, v místě bývalých jatek, která se zde nacházela od roku 1867. **Parc Citroën** je největším pařížským parkem. Byl vybudován v roce 1992 v centru moderní obytné čtvrti na místě bývalé továrny automobilky Citroën.

Paříž - Parc Citroën

Parc Bercy se nachází rovněž v Paříži. Tento park byl otevřený veřejnosti v roce 1995. Nachází se v místech areálu bývalých vinic a vinařského závodu na břehu Seiny. Po předchozím využití plochy zde zůstaly zachovány stoleté stromy, dlážděné pásy, užívané pro dopravu vína od řeky k vinařskému závodu, a čtyři stavby: Pavilón Bercy, zahradnický a jezerní domek a oranžérie, které jsou dnes využívány jako dějiště různých výstav a osvětových akcí. **Promenade de Plantee** je velmi zajímavou pařížskou pěší zónou, vytvořenou v místě bývalého železničního viaduktu. Ve městě Berlín je dalším příkladem **Ekopark**, který vznikl přeměnou již nefunkčního nádraží v přírodní park, který slouží jako ukázka přírodní sukcese.

Berlín - Ekopark

Město **Marktedwitz** uspořádalo v roce 2006 krajinou výstavu v prostorách a okolí bývalé textilní továrny. U příležitosti konání této výstavy zde byl vytvořen nový park.

Marktedwitz – parková úprava bezprostředního okolí bývalé textilní továrny

Nové parky tedy mohou vznikat i u příležitostí různých výročních mezinárodních výstav a nebo sportovních Olympiád, kdy je často upravena nějaká „bezútešná“ plocha, která posléze slouží jako veřejný park. Jako příklad lze uvést Stuttgart – **West-Ost park**, Berlín – **Guga park**. Dále pak Mnichov – **Olympiapark**. U nás pak lze uvést město Cheb, které u příležitosti mezinárodní krajinné výstavy **Cheb-Marktedwitz** upravilo degradované území podél řeky Ohře. V naší republice se již objevují také úpravy různých opuštěných areálů. Nejčastěji jsou to úpravy opuštěných lomů a bývalých vojenských areálů, které se mění v naučné přírodní parky.

5. Literatura

1. Gehl, Jan – Gemzoe, Lars. *Nové městské prostory*. 1. vyd. Brno: Vydavatelství ERA, 2002. 263 s. ISBN 80-86517-09-8.
2. Hrubanová, Denisa. *Vlastní fotoarchiv*.
3. Kavka, Bohumil. *Krajinářské sadovnictví*. 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1970. 580 s.
4. Konvička, Miloslav. *Městská a příměstská krajina a ochrana krajinného rázu*. In . Praha: Naděžda Skleničková, Praha 2006, s. 153 - 160. ISBN 80-903206-7-8.
5. Konvička, Miloslav. *Tvorba městského interiéru.*, urbanismus a územní rozvoj 3/2005.
6. Kupka, Jiří. *Zeleň v historii města*. Praha: Nakladatelství ČVUT, 2006. 146 s. ISBN 80-01-03443-7.
7. Šilhánková, Vladimíra (edit.) *Veřejné prostory a život města Sborník*. 1. vyd. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, Ústav Teorie urbanismu, 2003. 64 s. ISBN 80-214-2339-0.
8. Otruba, Ivar. *Zahradní architektura: Tvorba zahrad a parků*. 1.vyd. Brno: ERA, 2002. 357 s. ISBN 80-86517-13-6.